

Barbara Czekajło

Pedagog Zespołu Szkół Nr 1 w Lubinie

Innowacje pedagogiczne w systemie oświatowym

Wprowadzenie

Cechą szczególną współczesności jest dynamiczny rozwój wszystkich dziedzin naszego życia. Wiadomo, że podstawą tego rozwoju jest praktyka innowacyjna rozumiana jako ciągły proces samoodnowy jednostek, grup, organizacji i systemów. Praktyka innowacyjna nie jest sztuką samą, w sobie lecz przejawem twórczego niepokoju o naszą przyszłość. Przygotowanie tej przyszłości wymaga zmian w otaczającym nas środowisku, a także w samych ludziach. Powinny być to jednak zmiany uzasadnione i celów¹. Nowoczesne i innowacyjne procesy przebiegają nieprzerwanie, dlatego też ich poznanie nieustannie nas wzbogaca. Dotyczy to także edukacji. Jednakże problem polega na tym, że szkoła powoli asymiluje do edukacyjnej działalności wszystkie najnowsze doświadczenia, które mogłyby znacznie efektywniej wzmocnić jej działalność. Wynika to z faktu, że szkoła nie jest bezpośrednio zależna od najnowszej wiedzy w zakresie zarządzania procesem edukacyjnym, lub od najnowszych poglądów na temat na przykład kształcenia uczniów czy ich oceny².

Etiologia i klasyfikacje innowacji pedagogicznych

Do nauki polskiej termin „innowacja” wprowadził Z. Pietrasiński, dla którego „są to zmiany celowo wprowadzane przez człowieka, które polegają na zastępowaniu dotychczasowych rozwiązań innymi, ocenianymi dodatnio

¹ Cz. Barański, *Uwarunkowania działalności innowacyjnej nauczycieli*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1986, s. 14–15.

² E. Petlák, *Innowacje w nauczaniu szkolnym*, Wydawnictwo Petrus, Kraków 2017, s. 7.

w świetle przyjętych kryteriów, co w rezultacie prowadzi do postępu”³. Zaproponował on innowatykę, jako subdyscyplinę, której celem byłoby badanie zmian, innowacyjności człowieka i przyczynianie się do jej optymalizacji⁴.

Innowacja jako pojęcie zaczęło być coraz częściej stosowane w pedagogiczno – dydaktycznej terminologii od lat sześćdziesiątych XX wieku. Były to czasy, kiedy powszechne stały się sądy dotyczące kryzysu oświaty. Tym samym podkreślano potrzebę intensyfikowania zmian i reformowania systemów edukacji, szukając sposobów przezwyciężenia kryzysu w inspirowaniu działań innowacyjnych. Przyczyn upatrywano i upatruje się nadal w niedostosowaniu oświaty do zachodzących w świecie przemian. Na dorobek „innowacyjności” składają się głoszone idee, stanowiska teoretyczne i doświadczenia praktyczne⁵. Definicja innowacji pedagogicznych według źródeł leksykalnych wyprowadzono z łac. *innovatio* – odnowienie, co oznacza wszelkie zmiany zachodzące w dziedzinie wychowanie, kształcenia, organizacji i uwarunkowań szkolnictwa, a także innych form oświaty⁶.

Można uznać za głównego teoretyka innowacji pedagogicznych R. Schulza, który ujmuje innowacje do dwóch szerokich kategorii. Do pierwszej zalicza wszystkie te definicje, które interpretują innowację w sposób czynnościowy – jako proces tworzenia i (pionierskiego) przyswajania nowych rozwiązań, jako czynność planowania i realizacji zmiany, jako całościowy cykl projektowania i (lub) zastosowania nowości. Do drugiej kwalifikuje wszystkie te ujęcia, które opowiadają się za rzeczowym (substancjalnym) rozumieniem innowacji – jako wytworu aktywności twórczej, jako programu zmiany (w odróżnieniu od procesu), jako treści przedsięwzięć innowacyjnych⁷. Przykładem innowacji pedagogicznej w rozumieniu czynnościowym a dotyczącym postępu pedagogicznego są trzy kategorie działań innowacyjnych:

- a. twórczość pedagogiczna (nowatorstwo pedagogiczne), która przebiega na poziomie pracy indywidualnego nauczyciela,
- b. eksperymenty szkolne, których podmiotem jest zazwyczaj społeczność nauczycielska danej szkoły (placówki

³ Z. Pietrasiński, *Ogólne i psychologiczne zagadnienia innowacji*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1971, s. 9.

⁴ Tamże, s. 78.

⁵ T. Giza, *Innowacje pedagogiczne jako zjawiska wieloaspektowe*, „Kieleckie Studia Pedagogiczne i Psychologiczne” 1992 T. 9, s. 23.

⁶ T. Pilch (red), *Encyklopedia Pedagogiczna XXI, Tom II*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 332.

⁷ R. Schulz, *Twórczość pedagogiczna. Elementy teorii i badań*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 1994, s. 105.

oświatowo-wychowawczej) pracująca pod opieką instytucji naukowych,

- c. reformy oświatowe, które są inicjowane i sterowane przez centralne organy administracji oświatowej.

Natomiast innowacje pedagogiczne interpretowane rzeczowe to: innowacje mikroskopowe, powstające na szczeblu pracy indywidualnego nauczyciela i mające zastosowanie do pojawiających się tam problemów; innowacje poziomu medio, powstające na szczeblu pracy szkoły (placówki oświatowo-wychowawczej) jako złożonego układu organizacyjnego i mające zastosowanie do tego poziomu praktyki pedagogicznej oraz innowacje makroskopowe, powstające na szczeblu funkcjonowania systemu oświatowego jako całości i mające zastosowanie do rozwiązywania makrostrukturalnych problemów edukacji⁸.

R. Schulz wyróżnia także innowację w znaczeniu atrybutywnym, która oznacza określoną cechę zachowania lub działania, mianowicie ich twórczy, nie rutynowy charakter. A więc w skład atrybutywnego pojęcia innowacji wchodzi terminy: „twórczy nauczyciel, „twórcze kierownictwo”, „organizacja innowacyjna”, „system kreatywny”. W tym sensie zachowania o charakterze innowacyjnym (twórczym) mogą być zdefiniowane jako przeciwieństwo automatyzmu, schematyzmu, stereotypu⁹.

Inny istotny podział innowacji sprecyzowała D. Rusakowska uznając za podstawowe kryterium miejsce powstawania idei i projektów innowacyjnych. Autorka wyróżniła innowacje makrosystemowe i mikrosystemowe. Innowacje makrosystemowe są projektowane centralnie dla całego systemu oświatowo – wychowawczego i wprowadzane do placówek poprzez zarządzenia, ustawy. Często mają znaczenie reform szkolnych, zachodzą wówczas w dużej skali, obejmują swym zasięgiem cały system szkolny. Innowacje mikrosystemowe tworzą się i kształtują w konkretnych placówkach, a nauczyciele mogą być autorami bądź współautorami projektów innowacyjnych¹⁰.

Ważne ujęcie innowacji pedagogicznej wprowadziła M. Magda-Adamowicz osadzając owe pojęcie w kontekście podmiotu pedagogicznego jakim jest nauczyciel. Zdaniem autorki innowacja pedagogiczna to „wytwór twórczości pedagogicznej nauczycieli, skutek ich myślenia

⁸ Tamże, s. 140.

⁹ R. Schulz, *Procesy zmian i odnowy w oświacie: wstęp do teorii innowacji*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980, s. 112-113.

¹⁰ D. Rusakowska, *Nauczyciel i innowacje pedagogiczne*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa 1986, s. 10.

dywergencyjnego, krytycznego i refleksyjnego – to nowe, wartościowe, uzasadnione, celowe, pożyteczne zmiany, służące realizacji obranych celów i usprawnieniu wybranego wycinka rzeczywistości edukacyjnej”¹¹.

Nauczyciel jako innowator

Źródłem innowacji pedagogicznych jest twórczość pedagogiczna nauczyciela, który wzbogaca pedagogiczne doświadczenia o nowe wartości. Twórczość pedagogiczna jest także wyrazem samorealizacji zawodowej i osobistej nauczyciela, stanowiąc formę jego aktywności i tworzenia przez nauczyciela samego siebie¹². Zgodnie z rolą nauczyciela jego praca jest twórcza i prowadzi do zmian w uczniach, szkole, samym nauczycielu i środowisku. Stopniowe zmiany są uznanym i cenionym składnikiem życia szkoły, a planowane reformy dokonują zmian szybkich i radykalnych. Innowacje autorskie i twórczość nauczycielska rozwijają się również jako reakcja na postępującą biurokrację szkół, nadmierną formalizację pracy pedagogicznej. W rozwoju pracy pedagogicznej przejawiają się dwie kolejne fazy – replikacja oraz innowacja jako dwa współdziałające ze sobą rodzaje pedagogicznego działania i jego zróżnicowania zależne od stopnia aktywności i samodzielności¹³.

W okresie reform nauczyciel, który chce włączyć się w proces dokonywania modyfikacji praktyki szkolnej występuje w dwojakiej roli. Jest odbiorcą innowacji wynikających z założeń nowych idei leżących u jej podstaw. Jest także twórcą egzemplifikacji tychże idei w formie bardziej szczegółowej działań nowatorskich. W działalności innowacyjnej ma więc miejsce tworzenie projektów działania pedagogicznego na podstawie nowych zasad, wdrażanie ich do praktyki oraz ich popularyzacja. Każdy z tych zakresów dokonywania innowacji wymaga innego zakresu czynności twórczych.

Jeżeli innowacja ma mieć charakter pełny, spójny, to trzeba w niej uwzględnić i przemyśleć wszystkie elementy systemu kształcenia, jak cele, treści, zasady, metody, organizacja. Uwzględnienie bowiem jednego z nich powoduje zaburzenie relacji między nimi, dysharmonie systemu. Wyróżnia się więc zmianę pełną, która występuje wówczas, gdy ma miejsce we wszystkich elementach systemu i zmianę cząstkową – wnoszoną do niektórych z nich.

¹¹ M. Magda-Adamowicz, *Twórczość pedagogiczna nauczycieli w kontekście systemowym. Źródła, koncepcje i identyfikacje*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015, s. 97.

¹² M. Magda-Adamowicz, *Obraz twórczych pedagogicznie nauczycieli klas początkowych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 123.

¹³ T. Pilch, dz. cyt., s. 332.

Wówczas jednak niezbędne jest dokonywanie weryfikacji i przemyśleń relacji między zmianą wniesioną do jednego elementu systemu a pozostałymi¹⁴.

Podsumowując rolę i miejsce nauczyciela w działalności innowacyjnej pragnę przytoczyć refleksję T. Giza, która krytycznie podchodzi do tworzenia indeksu cech – zalet nauczyciela. Jedynie bowiem zespół cech (a nie pojedyncze właściwości) warunkują osiągnięcie efektów w pracy. Liczne opracowania typu klinicznego i statystycznego, prowadzone w celu ustalenia czynników wpływających na efektywność pedagogiczną, wskazują, że nie ma jednego, wyłącznego zestawu nauczyciela twórczego. Funkcje i role nauczycieli są uzależnione od poziomów i kierunków nauczania, od zmieniających się oczekiwań i wymagań społecznych. Wobec tego zdaniem autorki najbardziej pożądaną cechą u współczesnych nauczycieli jest postawa twórcza. Polegałaby ona na takim ustosunkowaniu się do siebie, do uczniów, metod, form, środków pracy, warunków zewnętrznych i wewnętrznych, szkolnych i pozaszkolnych, które zakładałyby ciągły rozwój, przekraczanie granic dotychczasowych osiągnięć i możliwości, wykraczanie poza typowe znane już czynności, poszukiwania nowych, lepszych rozwiązań. Zakres tego pojęcia powoduje, iż myśląc o twórczej postawie nauczyciela, nie możemy zawęzić jej tylko do aspektów życia zawodowego¹⁵.

Nauczyciel – innowator – zdaniem R. Schulza – „to szczególny rodzaj innowatora, to podmiot twórczy zaangażowany w specyficzną dziedzinę ludzkiej pracy, działalności dydaktyczno-wychowawczej, to podmiot twórczości pracowniczej (pedagogicznej) albo inaczej: podmiot aktywności kulturotwórczej, innowacyjnej w dziedzinie kształcenia i wychowania”¹⁶.

To czy nauczyciel odnajdzie się w szkole jako innowator w duże mierze zależy od jego indywidualnych cech osobowości i postawy twórczej. Nie mniej jednak istotną rolę w procesie kształtowania proinnowacyjności oraz kreatywności nauczycieli odgrywa proces i program kształcenia pedagogicznego. Niektóre uczelnie dbają o kształtowanie myślenia dywergencyjnego, u swoich studentów, powołując do istnienia dodatkowe przedmioty obowiązkowe rozwijające kompetencje innowacyjne. Ja pragnę zwrócić uwagę, na dwa kierunki subpedagogiczne, które warto dodać lub poszerzyć w programie kształcenia przyszłych pedagogów.

¹⁴ M. Jakowicka, *Metodologiczne aspekty innowacji edukacyjnych*, „Edukacja i Rozwój” 1995, s. 430.

¹⁵ T. Giza, *Innowacje pedagogiczne ...*, dz. cyt., s. 25.

¹⁶ R. Schulz, *Twórczość pedagogiczna ...*, dz. cyt., s. 160.

Nauczyciel, który jest dobrze wyposażony w wiedzę stricte teoretyczną oraz kształcony pod kątem twórczości pedagogicznej docenia wartość swojej działalności innowacyjnej. Aby pogłębić jego kreatywne kompetencje sugeruję wyposażać studentów pedagogiki w treści oraz umiejętności stosowania zasad neoropedagogiki oraz neurodydaktyki a także coachingu.

Nauczyciel – innowator we współczesnej edukacji, to specjalista w kształceniu i wychowaniu jednostek umiejących łatwo klimatyzować się w szybko zmieniających warunkach politycznych, społecznych, ekonomicznych i osobistych. Widzę dwa zasadnicze powody wprowadzenia zajęć uczących coachingu na studiach pedagogicznych: po pierwsze cechą szczególną coachingu jest wspieranie jego uczestników w samodzielny tworzeniu rozwiązań ich własnych problemów czy potrzeb rozwojowych. Coaching zakłada, że wszystkie poszukiwane odpowiedzi oraz rozwiązania i zasoby rozwojowe są wewnątrz osoby poddającej się coachingowi¹⁷. Umiejętność rozwiązywania osobistych problemów, wiara we własne siły zawodowe, rozumienie powołania jakim jest misja nauczyciela to podstawa otwartości na zmiany, które wywoływane są przez innowacje i które prowokują do poszukiwania i stosowania nowych rozwiązań. Nabycie nawyków coachingu, czyli poszukiwanie odpowiedzi służących własnemu rozwojowi w każdej sferze to nic innego jak twórcze rozwiązywanie problemów, jakie pojawiają się w naszej codzienności, po drugie nauczyciel, jako coach, to pedagog pobudzający aktywność uczniów, która niewątpliwie jest pierwszym krokiem ku twórczości. Podmiotem kształcenia, wychowania i opieki jest uczeń, który powinien być motywowany do refleksji nad własnym rozwojem, a tym samym do uświadamiania sobie swoich pozytywnych jak i słabych stron. Umiejętność aktywnego słuchania oraz stosowania zasad efektywnej komunikacji, które są kardynalnym elementem coachingu, to też cechy pożądane u każdego nauczyciela, zwłaszcza innowatora. Współcześnie, właśnie te dyspozycje i postawa twórcze decydują o satysfakcji z wykonywanego zawodu, a także osiągania sukcesów w praktyce pedagogicznej.

Natomiast wiedza z zakresu neoropedagogiki oraz neurodydaktyki pozwala precyzować metody innowacyjne, które można zastosować w procesie uczenia, a które potęgują jego efektywność. Zbyt mało miejsca poświęca się na rozpoznawaniu stylów uczenia się, określaniu rodzaju inteligencji i wykorzystaniu roli mózgu w opracowywaniu metod skutecznego uczenia się z danego przedmiotu. Pragnę podkreślić, iż zasady wspomnianych teorii pasują nie tylko do zajęć teoretycznych ale również praktycznych. Bowiem

¹⁷ J. Kordziński, *Nauczyciel, trener, coach*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 202.

w neuropedagogice oraz neurodydaktyce doceniana jest „motywująca rola emocji w nauczaniu. Nie dotyczy to wyłącznie samych emocji jako elementów potrzebnych w trakcie nauczania z pedagogiczno-dydaktycznego punktu widzenia. Emocjom bowiem towarzyszy produkcja hormonów, które ułatwiają uczenie i wpływają pozytywnie na pamięć długotrwałą”¹⁸. Zatem nauczyciel – innowator to specjalista korzystający z nowych odkryć w dziedzinie pracy mózgu i stosujący poznane prawa w konstruowaniu konspektów zajęć oraz w realizacji zajęć. Powody, dla których warto rozszerzyć ofertę zajęć z neuropedagogiki oraz neurodydaktyki to: po pierwsze wskazane teorie przywiązują duże znaczenie półkulom mózgowym. Zakładają, że do tej pory nauczanie orientowało się przede wszystkim na lewą półkulę: mowa, logiczne myślenie, działania matematyczne. Prawa półkula: emocje, muzyka, wyobrażenia, kreatywność, myślenie dywergencyjne – jest w nauczaniu w pewnym sensie zanedbywana. Neuropedagogika podkreśla potrzebę korzystania z obu półkul. Z tego względu coraz częściej nawołuje do emocjonalności w nauczaniu, rozwijaniu myślenia dywergencyjnego podczas nauczania, wykorzystywania „oryginalnych pomysłów” uczniów w procesie nauczania itp.¹⁹. Uruchamianie jednocześnie dwóch półkul mózgowych powiększa zdolność zapamiętywania większej partii materiału oraz skuteczne jej odtworzenie. Aktywizacja mózgu tymi formami jest przyjemna i zdecydowanie atrakcyjniejsza dla uczniów. A efekt działania hormonów ułatwiających uczenie się i pozytywnie wpływających na pamięć długotrwałą może doprowadzić do osiągania sukcesów w nauce tych dzieci, na których środowisko wychowawcze nie wpływa stymulująco. Drugim argumentem przemawiającym za tym, aby nauczyciel biegle stosował zasady neuropedagogiki oraz neurodydaktyki jest łatwa diagnoza predyspozycji ucznia w kontekście wielorakiej inteligencji według H. Gardnera²⁰. Sukces nauczyciela mierzy się sukcesem uczniów. Zatem rozpoznanie przez nauczyciela dominującej inteligencji swoich uczniów (matematyczno-logiczna, muzyczna, interpersonalna, intrapersonalna, językowa, przestrzenna, ruchowa, przyrodnicza) ukierunkuje pedagoga na indywidualne podejście do podopiecznego. Współpraca z uczniem, rodzicami pod kątem rozwijania odkrytych zdolności u wychowanka to gwarancja osiągania sukcesów w danej dziedzinie. A sukces to nic innego jak efekt

¹⁸ E. Petlák, *Rola nauczyciela we współczesnej szkole*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2008, s. 171.

¹⁹ Tamże, s. 169-170.

²⁰ Por. D. Czelakowska, *Inteligencja i zdolności twórcze dzieci w początkowym okresie edukacji*, Oficyna wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007, s. 80-89.

twórczej pracy pedagogicznej nauczyciela, na którą składa się: twórcze cechy osobowości, twórczy proces, twórcze dzieło oraz zewnętrzne środowisko będące inhibitorem i katalizatorem twórczości oraz *działalność innowacyjna*²¹.

Innowacje pedagogiczne w dobie współczesnej reformy

Na przestrzeni lat wielokrotnie próbowano usystematyzować prawie obszar innowacji pedagogicznych w praktyce oświatowej. Podobnie jak inne sfery polityki oświatowej, które odgórnie modernizowano, wydaje mi się, że ten proces zmian również przebiegał chaotycznie. Podstawowe błędy dotyczą zarówno epistemologii pojęć jak i braku współpracy resortu oświaty z autorytetami naukowymi w tej dziedzinie pedagogiki.

Zmiany w aktach prawnych dotyczące działalności innowacyjnej nauczycieli w placówkach oświatowych, nierzadko zawierają paradoksy edukacyjne, czy antynomie. Spośród ośmiu paradoksów, które wyróżnił Czesław Kupisiewicz przywołam cztery, które wydają się być widoczne w omawianej przeze mnie kwestii.

1. Na pierwsze miejsce „rzuca się” paradoks mówiący o tym, że w szkole zadaje pytania nie ten, który nie wie, tzn. uczeń, lecz ten, który zna na nie odpowiedzi, to jest nauczyciel;
2. Szkoła zamiast lepszego przygotowania młodzieży do życia nie włącza jej w jego prawdziwy nurt oraz ogranicza zakres jej aktywności poznawczej do programowych, na miarę przeciętnych uczniów, standardów, co z reguły prowadzi do przeciętnych wyników nauczania;
3. W dobie zdumiewających osiągnięć nauki, techniki i technologii, wyposażenie wielu szkół nie różni się w sposób zasadniczy od tego sprzed półwiecza;
4. Niemal powszechnemu żądaniu, aby edukację uczynić narodowym priorytetem (a innowacje to najważniejszy element edukacji w obecnym czasie – przypis autora), towarzyszą na ogół różnorakie poczynania, zmierzające do ograniczenia nakładów finansowych na oświatę, szkolnictwo wyższe i naukę²².

Znamienne są także paradoksy, które wymienił Bogusław Śliwerski w artykule: *Paradoksy polityki oświatowej w Polsce*. Spośród nich wyodrębnię

²¹ M. Magda-Adamowicz, *Twórczość pedagogiczna ...*, dz. cyt.

²² Cz. Kupisiewicz, *Edukacyjne paradoksy współczesności*, „Edukacja”, 2009 nr 4, s. 5-9.

te, które zauważalne są treściach poszczególnych aktów prawnych regulujących działalność innowacyjną w szkołach:

1. Paradoxs standaryzacji i wymierności tego, co jest niewymierne, który polega na tym, że nie tylko wbrew logice usiłuje się dla zaznaczenia powagi i nowoczesności wdrażanych zmian w edukacji przedszkolnej czy szkolnej aplikować system zarządzania jakością, np. system ISO czy TQM²³. Innowacje pedagogiczne, które są rezultatem twórczości pedagogicznej zdecydowanie nie są zjawiskiem, który można zamknąć w gotowe standardy.
2. Paradoxs asymetryczności zasad wychowania – najogólniej sprowadza się on do tego, że sami – jako wychowawcy – nie przestrzegamy tego, czego wymagamy od dzieci²⁴. Ten problem jest widoczny „gołym okiem” w postawie nauczycieli, którzy nie podejmując wysiłku, aby twórczo prowadzić lekcje, żądają kreatywności u swoich wychowanków.
3. Paradoxs kształcenia off-line, podczas, gdy nasi wychowankowie są już głęboko zakorzenieni w świecie on-line. Cyberdzieci i cybermłodzież jako cyfrowi tubylcy, w wirtualnym świecie bez problemów i z powodzeniem czytają wszelkie teksty z ekranów urządzeń multimedialnych, przedkładają obraz i dźwięk nad tekst drukowany, preferują swobodny (hipertekstowy i hipermedialny) dostęp do źródeł informacji i równoległe przetwarzanie informacji z wielu źródeł. Tymczasem, nauczyciele chcą swoich podopiecznych zamykać w architektonicznej przestrzeni szkoły, w klasach lekcyjnych i pracowniach (monitorowanych jak cele więzienne), gdzie aktywność własna jednostki będzie podlegała ich kontroli i regułom, gdzie niczego nie będzie wolno im ściągać, podsłuchiwać, swobodnie komentować, natomiast proces uczenia się ma charakter głównie jednokierunkowy²⁵. W polskiej polityce oświatowej na razie brak nawet dyskusji na temat wprowadzenia do praktyki pedagogicznej urządzeń multimedialnych jako środka dydaktycznego równorzędnego podręcznikom szkolnym. Myślę, że ten obszar można postawić jako priorytet w debacie nad innowacjami pedagogicznymi. Nieporozumieniem jest, moim

²³ B. Śliwerski, *Paradoksy polityki oświatowej w Polsce*, „Studia Edukacyjne” 2011 nr 16, s. 26.

²⁴ Tamże, s. 27.

²⁵ Tamże, s. 28-29.

zdaniem, szkolna codzienność uczniów (zwłaszcza czwartych klas szkoły podstawowej), kiedy muszą do i ze szkoły nosić podręczniki, ćwiczenia, zeszyty i inne przybory szkolne, ważące o wiele za dużo niż normy w tym wieku rozwojowym, obciążając nadmiernie kręgosłup dziecka. Zamiast tego można przecież zadawać ciekawe zadania domowe właśnie z wykorzystaniem kształcenia on-line i poprzez to uczyć jak mądrze korzystać z nowoczesnych urządzeń techniki medialnej i poruszać się bezpiecznie w cyberprzestrzeni.

4. Paradoxs etatyzmu oświatowego w sytuacji, gdy projektuje się budowanie społeczeństwa obywatelskiego. Zarządzanie oświatą prowadzi się do zaostrenia kontroli ze strony państwa nad oświatą, a pomniejsza wpływ na szkołę ze strony osób i grup najbardziej zainteresowanych efektami jej pracy – rodziców, uczniów, nauczycieli, władz lokalnych czy przyszłych pracodawców. Etatyzm jest nieuzasadnioną ingerencją państwa w społeczności niższego rzędu w sytuacji, kiedy one mogłyby same i odpowiedzialnie wziąć za siebie określone obowiązki²⁶.

Antynomia związana z twórczością i innowacyjnością nauczyciela odnosi się do sprzeczności polegającej na tym, że w miejsce twórczości pojawia się odtwórczość. Uwarunkowania występowania owej antynomii tkwią w wewnętrznym konflikcie, który może mieć wymiar mikro i odnosić się do określonej społeczności, w której następuje zderzenie działań nauczycieli reprezentujących tożsamość postkonwencjonalną z osobami o przeciwnym nastawieniu (z tożsamością przedkonwencjonalną i konwencjonalną) – zwłaszcza, gdy są przełożonymi lub osobami o wysokiej pozycji w środowisku. W wymiarze makro pojawiają się dysonans i presja wynikająca z niejednoznacznych oczekiwań w stosunku do nauczycieli. Jest ona efektem podporządkowania nauczycieli systemowi kształcenia, w którym z jednej strony zakłada się odejście od nauczania o charakterze encyklopedycznym i nastawienia na kreatywność i twórczy rozwój ucznia (co musi być powiązane z twórczym nauczycielem), a z drugiej wprowadza się wymogi obligujące nauczyciela do pracy z ustalonym odgórnie kluczem²⁷. Istotne znaczenie ma również to, jak nauczyciele oceniają własną skuteczność – ci, którzy mają niską samoocenę, najczęściej mają mniejszą motywację do

²⁶ Tamże, s. 30.

²⁷ A. Gajdzica, *Portret zbiorowy nauczycieli aktywnych. Między zaangażowaniem a oporem wobec zmian*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Toruń 2013, s. 124-125.

podejmowania działań o charakterze innowacyjnym, eksperymentalnym i porzucaniu na działaniach rutynowych²⁸.

Konieczność rozwoju innowacji pedagogicznych oraz wzmacniania twórczości pedagogicznej nauczycieli, które udoskonaliłyby system edukacji, dostrzeżono na początku transformacji ustrojowej. Na podstawie bowiem ustawy z dnia 15 lipca 1961 roku o rozwoju systemu oświaty i wychowania wprowadzono w 1989 roku Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad prowadzenia pedagogicznej działalności innowacyjnej w szkołach i innych placówkach oświatowo-wychowawczych. Następnie przemiany społeczno-gospodarcze a nade wszystko rozwój szkolnictwa oraz subdyscypliny pedagogicznej jaką jest innowatyka zaznaczył się w potrzebie aktualizacji i doceniania obszaru innowacji pedagogicznych. Skutkowało to najpierw wprowadzeniem w 1993 roku Rozporządzenia w sprawie zasad i warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez szkoły i placówki publiczne a następnie w 2002 r. Rozporządzenia w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki.

Analizując wyżej wymienione akty prawne pragnę zwrócić uwagę za następujące kwestie: innowacje pedagogiczne utożsamiane są z nowatorstwem pedagogicznym oraz eksperymentem pedagogicznym, znaczące różnice występują w obrębie procesu wprowadzania innowacji w praktyce szkolnej, obecne regulacje prawne dotyczące działalności innowacyjnej przeniesiono z odrębnego rozporządzenia na poziom ustawy – Prawo oświatowe.

Zatrzymując się nad epistemologią prawną innowacji, pragnę zwrócić uwagę, iż zarówno Zarządzenie MEN z dnia 16 listopada 1989 r. w sprawie zasad prowadzenia pedagogicznej działalności innowacyjnej w szkołach i innych placówkach oświatowo-wychowawczych, jak i Zarządzenie MEN z dnia 30 czerwca 1993 r. w sprawie zasad i warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez szkoły i placówki publiczne oraz Rozporządzenie MENiS z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki obok innowacji pedagogicznej czy nowatorstwa pedagogicznego wymieniają eksperyment pedagogiczny. Może to prowadzić do zatarcia się różnic pomiędzy tymi pojęciami. Dlatego przytoczę za M. Kotarbą-Kańczugowską, że eksperyment może prowadzić do powstania innowacji, ale sam w sobie innowacją nie jest. Podczas eksperymentu weryfikacji

²⁸ Ch. Day, *Od teorii do praktyki. Rozwój zawodowy nauczyciela*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008, s. 114.

podlegają określone hipotezy, które po sprawdzeniu ich w praktyce można wykorzystać do formułowania uogólnień i na tej podstawie wprowadzać zmiany (innowacje) do dotychczasowej praktyki pedagogicznej²⁹.

Zasadniczą różnicą natomiast we wspomnianych aktach prawnych to eliminacja terminu nowatorstwo pedagogiczne, rozumiane jako działalność twórcza nauczycieli i wychowawców, której celem jest ulepszanie systemu kształcenia i wychowania (Dz.Urz. MEN z dnia 27 grudnia 1989 §1 ust. 2) i wprowadzenie pojęcia innowacja pedagogiczna określana jako nowe rozwiązania programowe, organizacyjne bądź metodyczne mające na celu poszerzenie bądź modyfikację zakresu realizowanych w szkole (placówce) celów i treści kształcenia, wychowania lub opieki albo poprawę skuteczności działania szkoły (placówki) (Dz. Urz. MEN z dnia 30 lipca 1993 r. §1 ust. 1).

Rozporządzenie z 2002 roku mocno uszczegółowiło ścieżkę wprowadzania innowacji pedagogicznych w szkole. Niestety, moim zdaniem, regulacja ta ograniczała autonomię nauczycieli w zakresie twórczości pedagogicznej, której rezultatem byłyby innowacje, poprzez nadmierną formalizację i biurokrację oraz zależność od administracji oświatowej. Twórczość pedagogiczna nauczyciela nie była postrzegana jako prawo pankreacjonistyczne, lecz efekt pracy dostosowanej do kryterium ustalonego przez centralny organ odpowiedzialny za edukację. W tym dokumencie innowacje pedagogiczne definiowane są jako nowatorskie rozwiązania programowe, organizacyjne lub metodyczne, mające na celu poprawę jakości pracy szkoły.

Od 1 września 2017 r. traci moc rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez szkoły i placówki (Dz. U. 2002 r., nr 56, poz. 506 z późn. zm.). Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 poz. 59 ze zm.) działalność innowacyjna ma być integralnym elementem działalności szkoły/placówki, a poprzez zniesienie wymogów formalnych, warunkujących według dotychczas obowiązujących przepisów, realizację innowacji, wyzwolić kreatywność uczniów i nauczycieli. Wydaje się, że nauczyciel może teraz odważniej wprowadzać zmiany w każdej ze struktur systemu wychowawczego i dydaktycznego. A im bardziej twórczy nauczyciel tym bardziej twórczy uczniowie. Kreatywność i postawa twórcza wychowanków jest pożądana

²⁹ M. Kotarba-Kańczugowska, *Innowacje pedagogiczne w międzynarodowych raportach edukacyjnych*, Wydawnictwo Akademickie „Żak” Teresa i Józef Śnieciński, Warszawa 2009, s. 26.

przez twórczego pedagogicznie nauczyciela, ale także uczeń przekonuje się, że zdobywanie wiedzy nie musi być nudne.

Podsumowując przebieg zmian w regulacji prawnej innowacji i twórczości pedagogicznej nauczycieli pragnę podkreślić, iż jest to niedoceniony obszar przez resort oświaty. Brak spójności w określeniu ontologii i epistemologii innowacji oraz zbyt sformalizowany charakter tworzenia innowacji pedagogicznych jaki występuje w aktach prawnych zniechęca nauczycieli do twórczości pedagogicznej. Bogusław Śliwerski, który obszernie przeanalizował politykę oświatową w kontekście zmian w edukacji, stwierdza, iż „w kreowaniu nowych pomysłów na zreformowaną edukację powoli wypalali się nawet nauczyciele nowatorzy najbardziej zafascynowani możliwościami zmian autorskich w szkolnictwie publicznym, kiedy uświadamiali sobie, że coraz mniej zależy od nich samych, gdyż urzędnicy z MEN (a w ślad za nimi pokorni i bezmyślnie usłużni niektórzy dyrektorzy szkół) coraz bardziej pozbawiali ich prawa do oddolnego zagospodarowywania procesów kształcenia i wychowania”³⁰. Obecne zapisy wprowadzie nie ograniczają pedagogów w formalnym planowaniu i realizacji innowacji w szkole czy placówce oświatowej, jednak nauczyciele – praktycy, nie są odpowiednio przygotowani merytorycznie do prowadzenia działalności innowacyjnej. Uważam, iż organy prowadzące placówki oświatowe oraz organy nadzoru powinny zaktywizować się w płaszczyźnie doskonalenia nauczycieli oraz motywowania ich do twórczości pedagogicznej, której celem jest ulepszenie praktyki pedagogicznej, a tym samym eliminacja zjawiska NiL, czyli nudy i lęku w szkole³¹. Żadna inna sfera edukacji, poza twórczością, nie jest kompletnym wyznacznikiem warunkującym powodzenie i skuteczność wychowania, opieki, kształcenia i terapii pedagogicznej. Kreowanie postaw twórczych u wychowanków wyzwala ich potencjał intelektualny, psychiczny, duchowy, a nawet fizyczny, więc spełnia podstawowy cel kształtowania wszechstronnej osobowości otwartej na zmiany, które są szczególnie intensywne we współczesnym świecie.

Podsumowanie

Innowacje pedagogiczne są ważnym czynnikiem rozwoju systemu wychowawczego. Szczególne znaczenie mają w związku z tym procesy

³⁰ B. Śliwerski, *Edukacja (w) polityce, polityka (w) edukacji. Inspiracje do badań polityki oświatowej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015, s. 159.

³¹ Por. J. Koziński, *Człowiek wielowymiarowy*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1996, s. 32.

innowacyjne. Wpływają na doskonalenie systemu wychowawczego, przyczyniają się do jego modyfikowania i przekształcania. Odnosi się to zarówno do zmian o dużym zasięgu, jak również drobnych racjonalizacji i usprawnień. Często niewielkie zmiany mogą być źródłem procesów innowacyjnych, znaczący dla rozwoju systemu. Wzajemna zależność występuje również pomiędzy innowacjami pedagogicznymi a postawami nauczycieli. Bowiem od jakości wprowadzanych innowacji zależy, jakie są postawy nauczycieli wobec innowacji i odwrotnie, postawy wobec innowacji są ważnym czynnikiem, który może ułatwiać bądź utrudniać wprowadzanie innowacji, często decyduje o jakości osiągniętych efektów³².

Zmiany społeczne, polityczne oraz gospodarcze wpływają również na ocenę innowacji pedagogicznych, stosunek nauczycieli do nich, a także charakter badań nad innowatyką pedagogiczną. Uzasadnione wydaje się wzbogacanie programu nauczania o zajęcia z tworzenia innowacji pedagogicznych dla wszystkich kierunków, na których kształcą się przyszli nauczyciele. I podobnie dla praktyków warto poszerzać ofertę doskonalenia kompetencji innowacyjnych. Otwartość na zmiany, ale także umiejętność krytycznej ich oceny czy nawet stawianie oporu jest znaczącym elementem wpisanym w zawód pedagoga.

Polityka oświatowa, która zaniedbała obszar praktyki pedagogicznej związanej z działalnością innowacyjną w szkole, być może zreflektuje się i doceni pracę twórczych pedagogicznie nauczycieli motywując ich adekwatnie do potrzeb. Modernizacja szkolnictwa nie jest łatwym zadaniem, jednak nadrzędnym we współczesnym świecie, w którym jednostka skazana na wielorakie bodźce musi odkryć sens swojego życia. Rozwój nowych technologii ułatwiających codzienne funkcjonowanie dzieci, młodzieży i dorosłych jest nieproporcjonalnie szybszy niż innowacje wprowadzane w edukacji. Zatem rolą polityki oświatowej jest, aby pojawiające się dysharmonie nie zaburzały rozwoju uczniów oraz hamowały potencjał jaki tkwi w z natury twórczym dzieckiem.

Bibliografia:

- Barański Cz., *Uwarunkowania działalności innowacyjnej nauczycieli*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1986.
- Czelakowska D., *Inteligencja i zdolności twórcze dzieci w początkowym okresie edukacji*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007.

³² D. Rusakowska, *Nauczyciel ...*, dz. cyt., s. 30.

- Day Ch., *Od teorii do praktyki. Rozwój zawodowy nauczyciela*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008.
- Gajdzica A., *Portret zbiorowy nauczycieli aktywnych. Między zaangażowaniem a oporem wobec zmian*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn-Toruń 2013.
- Giza T., *Innowacje pedagogiczne jako zjawiska wieloaspektowe*, „Kieleckie Studia Pedagogiczne i Psychologiczne”, 1992 T.9.
- Jakowicka M., *Metodologiczne aspekty innowacji edukacyjnych*, „Edukacja i Rozwój”, 1995.
- Kordziński J., *Nauczyciel, trener, coach*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Kotarba – Kańczugowska M., *Innowacje pedagogiczne w międzynarodowych raportach edukacyjnych*, Wydawnictwo Akademickie „Żak” Teresa i Józef Śnieciński, Warszawa 2009.
- Kozielecki J., *Człowiek wielowymiarowy*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1996.
- Kupisiewicz Cz., *Edukacyjne paradoksy współczesności*, „Edukacja”, 2009 nr 4.
- Magda-Adamowicz M., *Obraz twórczych pedagogicznie nauczycieli klas początkowych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.
- Magda-Adamowicz M., *Twórczość pedagogiczna nauczycieli w kontekście systemowym. Źródła, koncepcje i identyfikacje*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.
- Petlák E., *Rola nauczyciela we współczesnej szkole*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2008.
- Petlák E., *Innowacje w nauczaniu szkolnym*, tłum. A. Sobótka, Wydawnictwo Petrus, Kraków 2017.
- Pietrasziński Z., *Ogólne i psychologiczne zagadnienia innowacji*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1971.
- Pilch T. (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna XXI*, Tom II, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.
- Rusakowska D., *Nauczyciel i innowacje pedagogiczne*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa 1986.
- Schulz R., *Procesy zmian i odnowy w oświacie: wstęp do teorii innowacji*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980.
- Schulz R., *Twórczość pedagogiczna. Elementy teorii i badań*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 1994.
- Śliwerski B., *Paradoksy polityki oświatowej w Polsce*, „Studia Edukacyjne”, 2011 nr 16.
- Śliwerski B., *Edukacja (w) polityce, polityka (w) edukacji. Inspiracje do badań polityki oświatowej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015.

Pedagogical innovations in educational system

Pedagogical innovations is a broad and important field of educational policy in the range of executing current priorities of education mentioned by the experts not only in Europe. More and more scientific publications concerning innovative competencies and pedagogical work are to the disposal of theorists as well as practitioners and educational administration employees what proclaims the beginning of my article and extensive analysis of etiology and classification of pedagogical innovations. Undoubtedly, the place of a teacher, who acts in the capacity of an author as well as a recipient of changes which aims to brighten the process of care, education, breeding and pedagogical therapy, is very significant. One of the primary, as far as not the most essential feature of a contemporary teacher is the creativity which forms the source of quick adaptation in the profession of a teacher and often enough satisfaction from performed occupation. Each act of relation between a teacher and a student is new, different because refers to an individual who is a distinct being, multidimensional. A teacher-innovator is an employee highly welcome by every educational establishment which cares for appeal of its educational offer and most of all about catholic development of a student and especially about the progress of divergent thinking. Pro and anti innovativeness are an effect of changes made top-down by the ministry of education within the innovative activity. Thus, analysing and critical view on pedagogical innovations seem to be the priority at a time of contemporary reform.

Keywords: pedagogical innovations, a teacher innovator, educational policy, educational creativity, pedagogical law.

Innowacje pedagogiczne w systemie oświatowym

Innowacje pedagogiczne to szeroki i ważny obszar polityki oświatowej w zakresie realizowania aktualnych priorytetów edukacji wymienianych przez ekspertów nie tylko w Europie. Coraz więcej publikacji naukowych dotyczących kompetencji innowacyjnych i twórczości pedagogicznej jest do dyspozycji teoretyków jak i praktyków oraz pracowników administracji oświatowej, o czym świadczy początek mojego artykułu i obszerna analiza etiologii i klasyfikacji innowacji pedagogicznych. Niewątpliwie istotne jest

miejsce nauczyciela w realizacji innowacji pedagogicznych, który występuje w roli zarówno twórcy jak i odbiorcy zmian mających na celu ulepszenie procesu opieki, kształcenia, wychowania i terapii pedagogicznej. Jedną z podstawowych, o ile nie najważniejszą, cechą współczesnego nauczyciela jest jego kreatywność, która stanowi źródło szybkiej adaptacji w profesji nauczyciela a niejednokrotnie satysfakcji z wykonywanego zawodu. Każdy bowiem akt relacji nauczyciela z uczniem jest nowy, inny, gdyż dotyczą jednostki, będącej odrębnym bytem wielowymiarowym. Nauczyciel – innowator to pracownik pożądaný przez każdą placówkę oświatową, która dba o atrakcyjność swojej oferty edukacyjnej a przede wszystkim o wszechstronny rozwój ucznia a zwłaszcza jego zdolności myślenia dywergencyjnego. Pro – i antyinnowacyjność jest efektem zmian dokonywanych odgórnie przez resort oświaty w obrębie działalności innowacyjnej. Zatem priorytetem wydaje się dokonywanie analizy i krytyczne spojrzenie na innowacje pedagogiczne w dobie współczesnej reformy.

Słowa kluczowe: innowacje pedagogiczne, nauczyciel-innowator, polityka oświatowa, twórczość pedagogiczna, prawo oświatowe.